
Raport 2020

HELSIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA

O Fundacji

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (HFPC) została założona w 1989 roku. Jej powstanie poprzedziła siedmioletnia działalność podziemnego Komitetu Helsińskiego w Polsce, którego misją było monitorowanie wywiązywania się przez władze PRL ze zobowiązań dotyczących praw i wolności człowieka określonych w Akcie Końcowym KBWE w Helsinkach.

Po zmianie ustroju politycznego członkowie Komitetu założyli Fundację – niezależną organizację, której misją jest współudział w budowie, umacnianiu i obronie standardów państwa prawa, demokracji konstytucyjnej oraz poszanowania praw i wolności człowieka w Polsce i za granicą.

HR

HELŚIŃSKA FUNDACJA

PRAW CZŁOWIEKA

Spis treści

I. Osiągnięcia	4
1. Działalność edukacyjna, strażnicza i badawcza.....	4
2. Edukacja i uwrażliwianie na naruszenia praw i wolności człowieka.....	5
1. MFF WATCH DOCS	5
1.2. Festiwal Objazdowy.....	5
1.3. WATCH DOCS. ZRÓB TO SAM/A.....	5
1.4. WATCH DOCS na spacerze.....	6
1.5. 20. MFF WATCH DOCS. Prawa człowieka w Filmie	6
2. Prawa człowieka w Tybecie	8
3. Działania interwencyjne skierowane do osób przebywających na terytorium Polski (obywateli i cudzoziemców).....	8
3.1. Obywatele Polscy.....	8
3.2. Cudzoziemcy (uchodźcy i migranci)	9
3.2.1. Opinie dotyczące aktów prawnych	10
3.2.2. Apele do władz, kampanie, raporty do organizacji międzynarodowych	10
3.2.3. Sprawy przed ETPC	11
4. Działania w zakresie litygacji strategicznej (Program Spraw Precedensowych).....	12
4.1. Działania w ramach wybranych obszarów tematycznych.....	13
4.1.1. Prawo do sądu	13
4.1.2. Dostęp do adwokata	14
4.1.3. Wolność słowa- wolność mediów.....	14
4.1.4. Wykonywanie wyroków przed Komitetem Ministrów Rady Europy.....	15
4.1.5. Przykłady konkretnych spraw precedensowych i rozstrzygnięć.....	16
4.2. Działania monitorujące, upowszechniające i informujące.....	17
5. Działania w zakresie monitoringu ustawodawczego	18
6. Wspólne badania z partnerami w Polsce oraz z partnerami UE dotyczące poszczególnych praw i wolności	19
6.1. <i>Równe traktowanie na sali sądowej – dostęp osób LGBTI do wymiaru sprawiedliwości</i>	19
6.2. <i>Defence Rights in Evidentiary Proceedings</i>	19
6.3. Współpraca z Agencją Praw Podstawowych UE.....	20
6.4. Udział w przygotowaniu raportu alternatywnego do raportu rządowego z wykonywania Konwencji o prawach dziecka	20
7. Działania na Wschodzie	20
7.1. WATCHDOCS w Białorusi	22
II. Proces wdrażania planowanych innowacji w celu odpowiedniego reagowania na nowe wyzwania	23
1. Helsińska Inicjatywa dla Praw Człowieka	23
2. FUTURE DOCS – europejski projekt dla dokumentalistów i obrońców praw człowieka.....	24
3. Ożywienie programów edukacji praw człowieka na Wschodzie	25
4. Nowe wyzwania stojące przed prawami człowieka	25
4.1. Technologia, etyka i prawa człowieka – projekt SIENNA	25
4.2. Projekt realizowany we współpracy z Clifford Chance <i>Nowe technologie = nowe prawo. Przepisy proceduralne na miarę naszych czasów czy zagrożenie dla praw człowieka?</i>	25
III. Działania mające na celu przeciwstawienie się demontażowi rządów prawa w regionie	27
1. Międzynarodowe działania rzecznicze.....	27
1.1. Rzecznictwo międzynarodowe	27
2. Litygator przed ETPC	28
3. HFPC jako aktywny partner innych organizacji w działaniach na rzecz obrony praworządności i konstytucyjnej demokracji w Polsce i Europie	28
IV. Konieczne i wymuszone COVID-19 zmiany instytucjonalne	29

I. Osiągnięcia:

1. Działalność edukacyjna, strażnicza i badawcza

W 2020 roku Fundacja zamierzała nie tylko kontynuować, lecz także nadal rozwijać swoją działalność w zakresie monitoringu praw człowieka, badań, analiz, pomocy prawnej i litygacji strategicznej, a także rzecznictwa, edukacji i podnoszenia poziomu świadomości społecznej.

Działania te w pierwszych trzech miesiącach 2020 roku przebiegały bez szczególnych zakłóceń, mimo postępującego demontażu zasad państwa prawa przez rządzącą w Polsce koalicję Zjednoczonej Prawicy. Pandemia COVID-19 nie zahamowała podejmowanych przez rządzących działań dążących do zastąpienia w Polsce konstytucyjnego ustroju liberalnej demokracji systemem autorytarnym. Kolejne niekonstytucyjne posunięcia, koncentrujące władzę w rękach partii rządzącej, a właściwie jej lidera, wielokrotnie wykonywano pod pozorem walki z epidemią.

HFPC nadal, choć w trudniejszych warunkach, monitorowała proces legislacyjny zarówno na etapie prac w Radzie Ministrów, jak i parlamentarnym.

Ponadto Fundacja kontynuowała prace programu litygacji strategicznej: w Polsce, a także wspierała wdrażanie tej metody ochrony praw człowieka w państwach poradzieckich.

HFPC utrzymała także współpracę z organizacjami partnerskimi w Europie Środkowej i Wschodniej, zwłaszcza w zakresie rzecznictwa na poziomie europejskim i ONZ w obronie niezależnych instytucji w Polsce i na Węgrzech.

Fundacja nadal wspierała obrońców praw człowieka i organizacje pozarządowe z krajów postsowieckich na dwa sposoby. Po pierwsze, uruchamiając mechanizmy szybkiego reagowania w sytuacjach kryzysowych. Po drugie, wspierając bezpośrednio obrońców praw człowieka, głównie poprzez dotacje na poprawę bezpieczeństwa fizycznego i informatycznego organizacji pozarządowych oraz dotacje na podniesienie dobrostanu obrońców praw człowieka i członków ich rodzin.

Mimo utrudnień wynikających z zakazu podróżowania kontynuowaliśmy także realizację wieloletnich projektów w krajach byłego ZSRR.

Poniższy opis obejmuje osiągnięcia w zakresie działań edukacyjnych, strażniczych i badawczych z podziałem na poszczególne obszary tematyczne.

2. Edukacja i uwrażliwianie na naruszenia praw i wolności człowieka

1. MFF WATCH DOCS

1.2. Festiwal Objazdowy

18.edycja Festiwalu Objazdowego WATCH DOCS ze względu na wybuch pandemii COVID-19 mogła się odbyć w bardzo ograniczonym zakresie. Ze względu na pandemię łącznie odbyło się jedynie 15 lokalnych edycji festiwalu (Lublin, Jawor, Gniezno, Płock, Cieszyn, Zielona Góra, Mrągowo, Białystok, Sanok, Przemyśl, Gorzów Wielkopolski, Kielce, Żywiec, Kraków, Katowice).

Okoliczności często wymuszały inny sposób organizacji festiwalu niż w ubiegłych latach, co jednocześnie umożliwiło planowanie wydarzeń również w miesiącach, kiedy kina pozostawały zamknięte. Pomimo wielu niedogodności i zupełnej reorganizacji dotychczasowego funkcjonowania festiwalu objazdowego zauważyliśmy pozytywne skutki części zmian, które byliśmy zmuszeni wprowadzić, m.in.:

- wzrost frekwencji na części lokalnych edycji festiwalu,
- większą dostępność gości uczestniczących w spotkaniach z lokalną publicznością w formie online, zarówno tych z Polski, jak i zagranicy
- zwiększenie udziału w kulturze osób dotkniętych wykluczeniem komunikacyjnym.

Pomimo trudności i znacznej redukcji liczby lokalnych edycji festiwalu jesteśmy zadowoleni z ostatecznych rezultatów i niektórych zmian, jakie wprowadziliśmy – część z nich zamierzamy utrzymać również po zakończeniu pandemii.

1.3. WATCH DOCS. ZRÓB TO SAM/A

WATCH DOCS. Zrób to sam/a to projekt, w którym każda osoba i instytucja w Polsce może zorganizować bezpłatny, publiczny pokaz filmu z udostępnionej puli filmów festiwalowych połączony z dyskusją.

W 2020 roku odbyły się łącznie 104 pokazy w ramach tego projektu. W przypadku 20% zgłoszeń nie doszło do realizacji pokazów i dyskusji ze względu na obostrzenia.

W związku z pandemią zdecydowaliśmy się na rozszerzenie pola eksploatacji filmu na pokazy online. Spotkało się to z dużym zainteresowaniem zarówno ze strony wykładowców i nauczycieli, jak i osób chętnych zorganizować pokazy w gronie rodzinnym. Często wydarzeniom towarzyszyły dyskusje z ekspertami, spotkania z reżyserami, warsztaty i prelekcje.

Ciekawym przykładem wykorzystania filmów z programu *WATCH DOCS. Zrób to sam/sama* jest majowy cykl pokazów odbywających się równocześnie w kilku szkołach w Zabrze, Katowicach, Krakowie i Bytomiu, zorganizowanych przez wieloletnią organizatorkę festiwalu objazdowego w Zabrze. Po każdym z pokazów rozpoczynała się dyskusja online, w jednej z nich gościem specjalnym był amerykański reżyser Daniel Karlake. W ten sposób wydarzenia pomogły w prowadzeniu ciekawych zajęć w okresie zdalnego nauczania.

1.4. WATCH DOCS na spacerze

W ramach prowadzonego od kilku lat cyklu *WATCH DOCS na spacerze* udało nam się w

2020 roku zaprezentować w kinie tylko jeden film. Trzy kolejne projekcje, którym towarzyszyły transmitowane na żywo dyskusje lub prelekcje zostały zorganizowane online we współpracy z wieloma partnerami, takimi jak: Kampania Przeciw Homofobii, Parada Równości, Wiara i Tęcza, Halo.Radio, Amnesty International Polska czy CHLEBEM I SOLĄ. Poprzez swoją formułę pokazy online miały znacznie większy zasięg niż pokazy w kinach, docierając także do odbiorców spoza Warszawy, jednak to warszawiacy i warszawianki stanowili większość publiczności.

1.5. 20. MFF WATCH DOCS. Prawa człowieka w Filmie

Jubileuszowy 20. Międzynarodowy Festiwal Filmowy WATCH DOCS. Prawa człowieka w filmie odniósł ogromny sukces frekwencyjny. Łącznie zgromadził 179 501 widzów i widzki. Jest to sukces tym większy, że po raz pierwszy w dwudziestoletniej historii festiwalu wprowadziliśmy bilety płatne.

Na festiwalu zaprezentowanych zostało 48 filmów (wobec zakładanych 45). Zgodnie z założeniami wymuszonymi przez restrykcje epidemiczne festiwal został zorganizowany całkowicie online, we współpracy z platformą mojeekino.pl – wirtualnym kinem, którego operatorem jest Sieć Kin Studyjnych – oraz dotychczasowym partnerem festiwalu – platformą vod.pl.

Podczas dotychczasowych dziewiętnastu edycji festiwalu bilety wstępu zawsze były bezpłatne. W 2020 roku zdecydowaliśmy się na wprowadzenie płatnych biletów, ustalając ich cenę na jak najniższym poziomie. Pojedynczy bilet kosztował dziewięć złotych, a karnet umożliwiający obejrzenie pięciu filmów – 30 złotych. Filmy można było oglądać na platformie mojeekino.pl, w dniach 4–13 grudnia 2020 roku. Natomiast od 14 do 30 grudnia 2020 roku, dziesięć wybranych filmów (siedem starszych tytułów pokazywanych na WATCH DOCS w ubiegłych latach oraz trzy nowe polskie dokumenty) udostępniliśmy bezpłatnie na platformie vod.pl, w ramach kolekcji *20 lat WATCH DOCS*.

Ze względu na specyfikę festiwalu w 2020 roku obrady jury zostały przesunięte na okres przedfestiwalowy, a nagroda WATCH DOCS dla najlepszego filmu w konkursie została zaprezentowana już podczas otwarcia festiwalu. Uroczysta gala rozpoczynająca festiwal, którą poprowadziła Magda Mołek, została nagrana wcześniej i zmontowana z wypowiedziami laureatów nagród, członków jury i zespołu festiwalu. Jej widzowie mogli też premierowo zobaczyć film, który jury nagrodziło Nagrodą WATCH DOCS 2020. Dostęp do gali otwarcia, transmitowanej na platformie mojeekino.pl, mieli widzowie, którzy otrzymali specjalne elektroniczne zaproszenia (kody dostępu).

Międzynarodowe jury obradowało w składzie:

- Joakim Demmer – szwedzki reżyser i producent,
- Tomasz Kolankiewicz – dyrektor artystyczny Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni,
- Andrea Kuhn – dyrektorka Międzynarodowego Festiwalu Filmów o Prawach Człowieka w Norymberdze,
- Miła Schlingemann odpowiedzialna za program narodowego holenderskiego muzeum filmu i sztuki ruchomego obrazu Eye Filmmuseum
- Caroline von Kuhn – dyrektorka Catalyst – programu finansowania kina niezależnego w Sundance Institute.

Jury nagrodziło w tym roku Anabel Rodriguez Rios, reżyserkę *Pewnego razu w Wenezueli*. W uzasadnieniu werdyktu jury czytamy: „[film] wyróżniliśmy za poruszający – czasem smutny i wzruszający, a czasem wręcz przeciwnie, radosny i podnoszący na duchu – portret podzielonej społeczności z ciekawymi wielowymiarowymi postaciami, skłaniającymi do głębszej refleksji nad zmieniającym się na naszych oczach światem i realiami politycznymi”. Oprócz *Pewnego razu w Wenezueli*, w sekcji konkursowej zaprezentowano osiem dokumentów poruszających szeroko pojętą tematykę praw człowieka, wyprodukowanych w latach 2019–2020 i odznaczających się wybitną wartością artystyczną.

Pozostałe sekcje programu filmowego 20. MFF WATCH DOCS to:

- Chcę zobaczyć – prezentująca filmy dotyczące wydarzeń, postaci i tematów znajdujących się w centrum zainteresowania obrońców praw człowieka na świecie,
- Dyskretny urok propagandy – poświęcona językowi propagandy audiowizualnej,
- Nowe filmy polskie
- Na krótko – przedstawiająca w zestawach krótkie formy dokumentalne,
- Zmieniamy klimat – jedyna tegoroczna retrospektywa tematyczna w programie festiwalu, poświęcona związkom praw człowieka i ekologii,
- Stany dokumentalne – łącząca w jednej grupie filmy amerykańskie z pozostałych sekcji,
- retrospektywa filmów Kazuhiro Sody – cztery filmy laureata nagrody im. Marka Nowickiego, przyznawanej przez zarząd Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka za szczególne osiągnięcia w ukazywaniu praw człowieka w filmie. Jednocześnie wszyscy zainteresowani twórczością tego niezwykle reżysera mogli wziąć udział w warsztacie mistrzowskim, który odbył się online szóstego grudnia.

Program festiwalu obejmował też liczne wydarzenia towarzyszące online, w tym uroczyste otwarcie festiwalu, koncert Avtomat Live Act, spotkania z twórcami, dyskusje panelowe, warsztat mistrzowski Kazuhiro Sody i spotkanie ewaluacyjno-organizacyjne zespołu festiwalu z lokalnymi koordynatorami festiwalu objazdowego. W ciągu dziesięciu dni – od 4 do 13 grudnia 2020 roku na festiwalowym Facebooku (a niejednokrotnie także na profilach partnerów festiwalu) zostało pokazanych 20 wcześniej nagranych rozmów z twórcami festiwalowych filmów, wykład mistrzowski Kazuhiro Sody oraz dziewięć dyskusji panelowych.

W 2020 roku zakończyła się też trzecia edycja warsztatów w ramach FUTURE DOCS, europejskiej platformy współpracy dokumentalistów i obrońców praw człowieka. W marcu podczas festiwalu One World w Pradze filmowcy i aktywiści pracowali z międzynarodowymi mentorami nad projektami filmów, które zrodziły się podczas warsztatów w Warszawie, w grudniu 2019 roku. Trzecia edycja FUTURE DOCS zakończyła się wielkim sukcesem – mimo pandemii nadal rozwija się około

dziesięciu projektów nowych filmów dokumentalnych podejmujących ważne, a słabo reprezentowane w dyskursie publicznym problemy z dziedziny praw człowieka. Nagrodą FUTURE DOCS 2019–2020 dla najbardziej obiecującego projektu filmowego jury wyróżniło projekt holendersko-niemieckiego filmu „The Barrier”, którego bohaterami są obrońcy praw człowieka z rosyjskiej Grupy Agora.

2. Prawa człowieka w Tybecie

Podobnie jak w minionych latach aktualizowaliśmy stronę HFPC zawierającą teksty źródłowe i raporty o sytuacji w Tybecie, udostępniając ponad 150 nowych dokumentów. Prowadziliśmy codzienny serwis informacyjny w mediach społecznościowych i utrzymywaliśmy kontakt z mediami. Współpracowaliśmy z organizacjami związanymi z Tybetem i Zespołem Polsko-Tybetańskim w Sejmie, systematycznie przekazywaliśmy raporty parlamentarzystom oraz MSZ. Akredytowaliśmy tybetańskich działaczy, umożliwiając im uczestniczenie w pracach Rady Praw Człowieka ONZ.

Pandemia przerwała promocję przygotowanego przez nas pierwszego na świecie zbioru tybetańskich opowiadań o rewolucji kulturalnej, który opublikowało jedno z najbardziej prestiżowych wydawnictw w Polsce. W obszarze wydawniczym przygotowaliśmy również do wznowienia autobiografię Dalajlamy.

Dodatkowo pomagaliśmy organizować pomoc dla więźniów politycznych w Tybecie oraz ich rodzin, a także wspieraliśmy polską klinikę przy tybetańskim klasztorze w Nepalu.

3. Działania interwencyjne skierowane do osób przebywających na terytorium Polski (obywateli i cudzoziemców)

3.1. Obywatele Polscy

W 2020 roku – w okresie od stycznia do października – do Helsińskiej Fundacja Praw Człowieka wpłynęło 2225 listów. Spraw nowych dotyczyły 852 z nich, z czego 557 pochodziło od osób pozbawionych wolności (zakłady karne, areszty śledcze, KOZZD Gostynin, domy pomocy społecznej, młodzieżowe ośrodki wychowawcze oraz szpitale psychiatryczne). Na podstawie analizy otrzymanych spraw Program Interwencji Prawnej podjął 55 interwencji w związku z naruszeniami praw człowieka. Interwencje te dotyczyły przede wszystkim:

- przemocy Policji,
- traktowania osób pozbawionych wolności,
- niezasadnego stosowania tymczasowego aresztowania,
- rzetelności postępowania sądowego,
- wolności słowa oraz
- wolności zgromadzeń.

W ramach dyżuru prawnika przyjęliśmy ponadto 104 osoby.

Najistotniejszym obszarem działania PIP były sprawy dotyczące potencjalnego naruszenia prawa do życia i zakazu tortur przez funkcjonariuszy Policji – tylko w tym zakresie podjęliśmy kilkanaście interwencji, np. w sprawach:

- śmiertelnego postrzelenia mężczyzny w Kościelisku-Kiry,
- śmierci po użyciu przez policjantów paralizatora w Kolbuszowej,
- pobicia mężczyzn w trakcie zatrzymania w Warszawie i Nowym Czarnowie,
- masowych zatrzymań po spontanicznej demonstracji poparcia dla aktywistki LGBT – Margot, w związku z decyzją o jej tymczasowym aresztowaniu.

Największym sukcesem PIP był prawomocny wyrok w sprawie Igora Stachowiaka, który w 2016 roku zmarł podczas zatrzymania w Komisariacie Policji Wrocław-Stare Miasto po użyciu paralizatora. Zgodnie ze stanowiskiem HFPC – występującej w postępowaniu w charakterze organizacji społecznej – Sąd utrzymał w mocy kary bezwzględnego więzienia dla wszystkich oskarżonych, przyznając jednocześnie w ustnym uzasadnieniu, że policjanci dopuścili się tortur.

Osobną formą zaangażowania PIP jest obserwacja postępowań sądowych, w których dostrzegaliśmy możliwość naruszenia prawa do rzetelnego procesu, prowadzona na terenie całego kraju. W okresie do września 2020 roku przeprowadziliśmy 95 takich obserwacji. Obecnie pracujemy także nad aktualizacją raportu dotyczącego obserwacji spraw sądowych, w których obwinionymi i oskarżonymi byli uczestnicy zgromadzeń publicznych.

Rok 2020 to także czas zajmowania się wszelkimi ograniczeniami praw człowieka wprowadzonymi pod hasłem walki z pandemią COVID-19. Program Interwencji Prawnej na bieżąco monitorował sytuację w kraju, m.in. w zakresie prawa do rzetelnego postępowania sądowego, warunków odbywania kary pozbawienia wolności, stosowania tymczasowego aresztowania, wolności zgromadzeń oraz działań Policji. W razie potrzeby podejmowaliśmy stosowne interwencje, np. u Komendanta Głównego Policji czy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. W ostatnim kwartale 2020 roku były to głównie wystąpienia w obronie praw kobiet, które odbyły się w dniach: 22 i 28 października, 18 i 28 listopada oraz 9 grudnia. Wystąpiliśmy ponadto do Sądu Okręgowego w Warszawie z opinią w sprawie wniosku prokuratury o tymczasowe aresztowanie osoby biorącej udział w proteście (ostatecznie tymczasowe aresztowanie nie zostało zastosowane).

Podjęliśmy wreszcie interwencję w związku ze śmiercią osoby tymczasowo aresztowanej w Areszcie Śledczym w Bytomiu (trwa postępowanie wyjaśniające w sprawie).

Jednocześnie musimy zaznaczyć, że trwająca pandemia znacznie utrudniła bieżącą pracę działu prawnego HFPC. Przede wszystkim drastycznie spadła liczba spraw odbywających się przed sądami, zwłaszcza w czasie *lockdownu*. Odzwierciedla to statystyka prowadzonych przez nas obserwacji – 100 w 2020 roku wobec 250 w 2019 roku. Od połowy marca byliśmy też zmuszeni do odwołania stacjonarnych cotygodniowych dyżurów prawnika oraz do zawieszenia, a następnie odwołania kolejnych edycji praktyk studenckich.

3.2. Cudzoziemcy (uchodźcy i migranci)

Podobnie jak w minionych 29 latach w 2020 roku prawnicy HFPC rozpoczęli udzielanie informacji prawnej oraz pomocy prawnej osobom ubiegającym się o nadanie statusu uchodźcy oraz osobom powracającym do swoich krajów ojczystych, w tym rodzinom z dziećmi oraz ofiarom przemocy. Porady były świadczone zarówno w ośrodkach detencyjnych, jak i w biurze Fundacji. Niestety, w związku z sytuacją epidemiczną od 20 marca 2020 roku zawieszono wizyty zewnętrzne we wszystkich ośrodkach detencyjnych i recepcyjnych. Zdecydowaliśmy się również nie przyjmować

klientów w biurze Fundacji. W związku z tym prawnicy HFPC kontynuowali świadczenie pomocy prawnej zdalnie: online, przez telefon oraz e-mail.

W całym roku 2020 prawnicy HFPC udzielili około 320 porad prawnych cudzoziemcom. Ponadto prawnicy HFPC odbyli 18 wizyt w dwóch ośrodkach detencyjnych i udzielili pomocy prawnej osobom zatrzymanym (4 razy osobiście i 4 razy online w Areszcie Śledczym w Białej Podlaskiej; 6 razy osobiście i 4 razy online w Areszcie Śledczym w Białymstoku).

W 2020 roku HFPC przygotowała 18 opinii, w tym interwencji *amicus curiae* w sprawach ekstradycyjnych cudzoziemców. Opinie te dotyczyły zagrożeń dla praw człowieka w państwach wnioskujących o ekstradycję.

3.2.1. Opinie dotyczące aktów prawnych

HFPC przedstawiła swoją opinię na temat Ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, która weszła w życie 31 marca 2020 roku.

Propozycje Fundacji dotyczące przedłużenia ważności dokumentów wydawanych osobom ubiegającym się o nadanie statusu uchodźcy oraz kart pobytu wydawanych innym cudzoziemcom zostały uwzględnione w kolejnym akcie prawnym dotyczącym COVID-19.

Z kolei w opinii HFPC dotyczącej projektu ustawy z sierpnia 2020 r. o wjeździe i pobycie na terytorium Polski obywateli UE i członków ich rodzin zwróciliśmy uwagę, że przewidziane w nim regulacje mogą naruszać prawo UE i prawa podstawowe. Dotyczyło to przepisów o:

- możliwości zastosowania długotrwałej (ok. 18-miesięcznej) detencji obywateli UE i ich rodzin w ośrodkach detencyjnych dla cudzoziemców,
- możliwości wydalenia obywateli UE i członków ich rodzin bez oceny stopnia ich integracji,
- możliwego naruszenia ich prawa do życia rodzinnego i prywatnego w przypadku wydalenia.

3.2.2. Apele do władz, kampanie, raporty do organizacji międzynarodowych

W marcu 2020 roku HFPC uzyskała informację, że ze względu na sytuację epidemiczną w Polsce niewielu cudzoziemców było w stanie złożyć wnioski o nadanie statusu uchodźcy na przejściu granicznym w Terespolu (np. od 14 do 31 marca 2020 r. złożono tylko jeden taki wniosek). W związku z powyższym HFPC wraz z koalicją polskich organizacji pozarządowych zaapelowała do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o respektowanie praw osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy oraz zasady *non-refoulement* w czasie trwania epidemii.

HFPC wraz z tą samą koalicją organizacji pozarządowych przygotowała w czerwcu 2020 roku tygodniowy cykl wydarzeń online w ramach obchodów Światowego Dnia Uchodźcy, aby podkreślić odwagę i siłę milionów osób ubiegających się o status uchodźcy, które obecnie walczą o swoje życie oraz udowodnić, że każdy może przyczynić się do ich bezpieczeństwa.

W maju 2020 roku HFPC przygotowała swój wkład do raportu Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. praw człowieka migrantów. Skupiliśmy się na kwestiach zakończenia detencji imigracyjnej dzieci oraz dążenia do zapewnienia im odpowiedniego przyjęcia i opieki.

W czerwcu 2020 roku HFPC – jako członek Forum Konsultacyjnego Europejskiego Urzędu Wsparcia w dziedzinie Azylu (EASO) – przygotowała swój wkład do raportu rocznego za 2019 rok, w którym poruszone zostały aktualne problemy dotyczące polskiego systemu azylowego.

Z kolei we wrześniu 2020 roku HFPC wraz z ponad 70 organizacjami działającymi na rzecz migrantów i uchodźców w Polsce opublikowała list otwarty do polskich władz centralnych i lokalnych. Organizacje zwróciły się z prośbą o przyjęcie przez Polskę grupy osób wymagających szczególnej troski z obozu dla uchodźców Moria na Lesbos, w szczególności dzieci bez opieki.

W ostatnich miesiącach 2020 roku w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji trwały prace nad dokumentem, który ma określić strategię migracyjną Polski. Proces ten był owiany tajemnicą, a powstające w jego ramach dokumenty utajniane i przekazywane tylko wybranej wąskiej grupie odbiorców. W związku z tym HFPC wraz z Koalicją Organizacji Pozarządowych wystosowała do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji stanowisko zawierające ich wizję dokumentu określającego strategię migracyjną Polski.

3.2.3. Sprawy przed ETPC

ETPC od marca do czerwca 2020 roku wydał dwa wyroki dotyczące detencji rodzin cudzoziemskich z dziećmi w Polsce, wynikające ze skarg złożonych przez prawników HFPC. Wyroki te – wraz z wyrokiem ETPC z 2018 roku wydanym po skardze złożonej przez prawnika HFPC – były pierwszymi w sprawie detencji imigracyjnej w Polsce. ETPC uznał w tych wyrokach, że polskie władze nie zbadaly, co jest najlepszym interesem dzieci przy podejmowaniu decyzji o ich umieszczeniu w strzeżonym ośrodku. Ponadto władze nie potraktowały detencji jako ostateczności, ponieważ nie zbadaly wystarczająco, jakie mniej restrykcyjne środki można by w ich sytuacji zastosować.

O wadze tych wyroków może świadczyć skala zjawiska: w latach 2014–2017 w ośrodkach detencyjnych w Polsce umieszczono 1103 dzieci, w 2018 roku – 248, a w 2019 roku liczba ta wyniosła 132. Widoczny spadek w 2019 roku w porównaniu do roku 2018 i poprzednich lat może być wynikiem ograniczonego dostępu do azylu w Polsce, ale także częstszego stosowania środków alternatywnych wobec detencji. Kolejnymi czynnikami może być presja wynikająca ze strategicznych sporów sądowych przed ETPC, a także implementacja wyroku *Bistieva i inni przeciwko Polsce*.

W lipcu 2020 roku ETPC wydał wyrok w sprawie *M.K. i inni przeciwko Polsce*, w której skarga została złożona m.in. przez prawnika HFPC. Wyrok dotyczył osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy z Czeczenii, którym polska Straż Graniczna wielokrotnie odmawiała możliwości złożenia wniosku w tej sprawie na granicy. Trybunał stwierdził wbrew twierdzeniom polskich władz, że cudzoziemcy złożyli dokumenty, lecz zostały one zignorowane przez Straż Graniczną. ETPC stwierdził ponadto, że odmowy były częścią stałej praktyki na przejściu granicznym w Terespolu, co potwierdzają raporty organizacji pozarządowych (w tym HFPC).

W sierpniu 2020 r. ETPC przyznał na wniosek prawników Fundacji środki tymczasowe na podstawie art. 39 Regulaminu Trybunału w sprawie dotyczącej obywateli tadżyckich. ETPC zdecydował,

że deportacja z Polski powinna być czasowo wstrzymana, ponieważ polskie władze nie zbadały odpowiednio ryzyka poddania torturom w Tadżykistanie oraz wpływu odesłania cudzoziemca na jego prawo do życia rodzinnego w Polsce.

Cudzoziemiec miał być deportowany z Polski z powodu stwarzania zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa. HFPC podkreśliła, że wydalenia zostały zarządzane pomimo szeregu uchybień proceduralnych, a zainteresowany i jego prawnik nie mieli dostępu do niejawnych części akt sprawy. Pokazuje to, że problemem wciąż pozostają luki w polskim prawie pozwalające organom administracyjnym na utajnianie akt sprawy, co wyklucza możliwość dostępu do nich przez stronę postępowania. We wrześniu 2020 roku prawnicy HFPC złożyli w tej sprawie wnioski do ETPC, któremu Trybunał nadał tryb priorytetowy.

15 października Wielka Izba ETPC wydała wyrok w sprawie *Muhammad i Muhammad przeciwko Rumunii* (skarga nr 80982/12). Trybunał uznał, że wydalenie cudzoziemca ze względów bezpieczeństwa narodowego, o którym sąd zdecydował na podstawie informacji niejawnych nieujawnionych skarżącym, bez wystarczających gwarancji równoważących, narusza Konwencję. HFPC złożyła w tej sprawie opinię przyjaciela sądu. Wyrok ten jest o tyle istotny, że dotyczy przepisów podobnych do tych obowiązujących w Polsce.

Ponadto 16 grudnia 2020 roku została zakomunikowana rządowi polskiemu sprawa z zakresu dostępu do azylu, w której uczestniczy HFPC (*Jama Sherov i inni przeciwko Polsce*, wnioski nr 54029/17, 54117/17, 54128/17, 54255/17). Sprawa dotyczy grupy uchodźców z Tadżykistanu, którzy na przełomie 2016 i 2017 roku próbowali złożyć wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej na polsko-ukraińskim przejściu granicznym w Medyce. Polska Straż Graniczna nie przyjęła jednak tych wniosków, wydała w ich miejsce decyzje o odmowie wjazdu i wydała cudzoziemców na Ukrainę.

4. Działania w zakresie litygacji strategicznej (Program Spraw Precedensowych)

Działania podejmowane w ramach Programu Spraw Precedensowych w 2020 roku były z jednej strony odpowiedzią na zmiany zachodzące w regulacjach prawnych w ostatnim czasie, a z drugiej – reakcją na wydarzenia, które miały miejsce w przestrzeni publicznej. W konsekwencji szczególna uwaga prawników Fundacji została zwrócona w kierunku spraw dotyczących:

- prawa do sądu, w tym niezależności sądownictwa i niezawisłości sędziów,
- prawa do adwokata,
- praw osób z niepełnosprawnościami,
- zakazu dyskryminacji,
- praw socjalnych.

Jednocześnie ze względu na charakter działalności programu staraliśmy się wybrać do prowadzenia postępowania o charakterze strategicznym, które będą mogły skutkować zmianą prawa lub praktyki organów państwowych.

Fundacja podejmowała działania zarówno na forum krajowym – przed sądami powszechnymi i administracyjnymi, Sądem Najwyższym i Naczelnym Sądem Administracyjnym – oraz na forum

międzynarodowym – przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka i Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

W 2020 roku finał znalazły też sprawy, które zainicjowane zostały w poprzednich latach (w szczególności dotyczące prawa do sądu, wolności artystycznej, wolności osobistej, odszkodowania i zadośćuczynienia dla osoby doświadczającej molestowania seksualnego ze strony księdza).

4.1. Działania w ramach wybranych obszarów tematycznych

4.1.1. Prawo do sądu

W raportowanym okresie Fundacja szczególną uwagę przywiązywała do spraw związanych z niezależnością sądownictwa. Bieżący rok przyniósł rozwój spraw dotyczących tego zagadnienia przed sądami międzynarodowymi, a przede wszystkim Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, który zakomunikował dużą grupę spraw z tego zakresu rządowi RP. W związku z tym HFPC przedstawiła ETPC opinie przyjaciela sądu w wielu z nich. Przykładem może być sprawa *Xero Flor przeciwko Polsce*. Dotyczy ona umorzenia postępowania przez Trybunał Konstytucyjny zainicjowanego przez skargę konstytucyjną. W składzie Trybunału zasiadała osoba wybrana wadliwie na stanowisko sędziego TK w grudniu 2015 roku.

W postępowaniu przed ETPC spółka zarzuca, że doszło do naruszenia art. 6 EKPC (prawo do sądu).

W swojej opinii przyjaciela sądu HFPC podkreśliła znaczenie skargi konstytucyjnej dla ochrony wolności i praw jednostki. Fundacja wskazała, że skarga może mieć istotne znaczenie dla ochrony praw jednostki, choć w skardze można zarzucać jedynie niekonstytucyjność przepisu prawnego, a nie np. wyroku sądowego, a ponadto wyrok TK nie prowadzi do automatycznego uchylecia ostatecznego orzeczenia sądu wydanego w sprawie skarżącego.

W wielu przypadkach, gdy naruszenie praw człowieka wynika z niekonstytucyjnego przepisu, a nie jego zastosowania, złożenie skargi jest warunkiem niezbędnym do skutecznego dochodzenia ochrony praw jednostki, gdyż dopuszczalność dokonywania przez sądy tzw. rozproszonej kontroli konstytucyjności bywa kwestionowana.

Fundacja skierowała do ETPC opinię przyjaciela sądu również w sprawie *Żurek przeciwko Polsce*. Skarżący, sędzia Waldemar Żurek, zarzuca, że doszło do naruszenia jego praw zagwarantowanych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka wskutek wygaszenia jego kadencji jako członka Krajowej Rady Sądownictwa bez zapewnienia mu prawa do sądu. Wskazuje też, że naruszono jego wolność słowa poprzez poddawanie go różnym formom represji z powodu formułowanych przez niego krytycznych wypowiedzi na temat wdrażanych przez rząd reform sądownictwa. HFPC podkreśliła, że w świetle międzynarodowych standardów sędziom przysługuje wolność słowa. Powinni z niej korzystać w sposób powściągliwy, tak aby nie podważyć zaufania obywateli do wymiaru sprawiedliwości oraz aby nie naruszyć gwarancji związanych z prawem do bezstronnego sądu. Jednocześnie jednak niedopuszczalne byłoby całkowite pozbawienie sędziów prawa do zabierania głosu w sprawach o istotnym znaczeniu publicznym, a zwłaszcza na tematy związane z ochroną niezależności sądownictwa. Kwestia ta jest niezwykle istotna zwłaszcza w czasach kryzysu praworządności.

Fundacja monitorowała również sprawy dotyczące tego zagadnienia prowadzone przeciwko innym państwom Rady Europy. Dostrzegając precedensowy charakter postępowania przed ETPC, Fundacja skierowała opinię przyjaciela sądu do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Ástráðsson przeciwko Islandii*. Dotyczy ona wpływu nieprawidłowości w powoływaniu sędziów na prawo jednostki do sądu. Postępowanie w tej sprawie toczy się przed Wielką Izbą ETPC po tym, jak rząd islandzki złożył odwołanie od wyroku Izby wydanego w marcu 2019 roku. Wielka Izba Trybunału stwierdziła, że w sprawie doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 EKPC, w zakresie prawa do rozpoznania sprawy „przez sąd ustanowiony ustawą”. Wyrok Wielkiej Izby może mieć znaczenie nie tylko dla Islandii, lecz także dla Polski. Już obecnie przed ETPC toczą się postępowania zainicjowane skargami polskich obywateli, którzy zarzucają, że orzeczenia w ich sprawach zostały wydane przez składy sędziowskie ukształtowane w sposób niezgodny ze standardami wynikającymi z art. 6 ust. 1 EKPC.

4.1.2. Dostęp do adwokata

Ze względu na wydarzenia, które miały miejsce w raportowanym okresie, a w szczególności liczne zatrzymania podczas zgromadzeń publicznych i ujawnione przy nich nieprawidłowości, HFPC kontynuowała swoją aktywność w zakresie monitorowania realizacji prawa do dostępu do adwokata w praktyce.

W lutym 2020 roku HFPC złożyła skargę do Komisji Europejskiej, wskazując na brak wdrożenia do polskiego systemu prawnego założeń Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 roku w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania.

W skardze HFPC podniosła przede wszystkim kwestie zapewnienia dostępu do adwokata zaraz po zatrzymaniu oraz przed pierwszym przesłuchaniem. Ze względu na rozwiązania wprowadzone w regulacjach związanych z pandemią koronawirusa w czerwcu 2020 roku HFPC przesłała do Komisji Europejskiej uzupełnienie skargi, w której wskazała, że tzw. tarcza antykrzysowa, zdalne posiedzenia oraz rozprawy sądowe w sprawach osób tymczasowo aresztowanych to rozwiązania naruszające postanowienia powyższej dyrektywy. Niestety skarga nie zaowocowała podjęciem działań przez Komisję Europejską, ale w odpowiedzi na nasze zastrzeżenia Komisja podkreśliła, że wszelka argumentacja zawarta w skardze zostanie uwzględniona przez Komisję Europejską w raporcie nt. wdrożenia dyrektywy.

4.1.3. Wolność słowa – wolność mediów

Projekt poświęcony wolności mediów oraz wsparciu dziennikarzy i blogerów, finansowany przez Media Legal Defense Initiative, w raportowanym okresie przebiegał bez zakłóceń. W ramach projektu udało nam się udzielić pomocy prawnej w zaplanowanej liczbie spraw, choć przerwa w funkcjonowaniu sądów i *lockdown* spowolniły ten proces. Czas zamknięcia staraliśmy się wykorzystać na wcześniejsze przygotowanie opinii i strategii w sprawach, tak aby móc je złożyć po otwarciu sądów.

W ramach realizacji projektu w ciągu całego roku udzieliliśmy pomocy prawnej w ponad 15 sprawach, w tym dotyczących:

- znieśławienia,
- naruszenia dóbr osobistych,
- obrazy uczuć religijnych,
- relacjonowania demonstracji przez dziennikarzy,
- ochrony niezależności redakcyjnej od wpływów właścicielskich,
- zatrzymania dziennikarzy,
- ochrony źródeł dziennikarskich w kontekście inwigilacji i w kontekście przeszukania redakcji,
- dostępu do informacji oraz dostępu do pomieszczeń publicznych, w tym parlamentu.

Udzielaliśmy pomocy prawnej zarówno przed sądami krajowymi, jak i przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka.

W związku z osłabieniem instytucjonalnych gwarancji niezależności mediów publicznych w Polsce na skutek reform z 2016 roku szczególnie ważnego znaczenia nabrała ochrona swobody wypowiedzi indywidualnych dziennikarzy zatrudnionych przez publicznego nadawcę. Z tego powodu między innymi zorganizowaliśmy kompleksową pomoc prawną *pro bono* dla dziennikarki regionalnej rozgłośni radiowej Polskiego Radia w Rzeszowie.

Dziennikarka po wyemitowaniu na antenie krytycznej opinii wobec Prezydenta RP została odwołana od realizacji swojego dotychczasowego programu, poddana mobbingowi i ostatecznie zwolniona z rozgłośni. Udzieliliśmy wsparcia prawnego dziennikarce w postępowaniach o dyskryminację i o przywrócenie do pracy. W listopadzie 2020 roku Sąd Okręgowy w Rzeszowie prawomocnie przywrócił dziennikarkę do pracy, uznając, że jej zwolnienie było bezprawne i nakazał zwrot wynagrodzenia za okres pozostawania bez pracy.

Instytucjonalnym problemem pozostaje wciąż odpowiedzialność karna za znieśławienie. Przykładem tego rodzaju spraw był przypadek blogera z Mosiny, skazanego za znieśławienie burmistrza miasta. Skierowaliśmy w tej sprawie skargę do ETPC i w maju 2020 roku Trybunał zdecydował o skreśleniu sprawy z listy w związku z przyznaniem się przez polski rząd do naruszenia swobody wypowiedzi blogera i zobowiązaniem się do wypłacenia mu zadośćuczynienia. Po decyzji ETPC wznowiliśmy postępowanie w kraju, doprowadzając do uniewinnienia blogera przez Sąd Apelacyjny w Poznaniu we wrześniu 2020 roku.

4.1.4. Wykonywanie wyroków przed Komitetem Ministrów Rady Europy

HFPC jak co roku aktywnie uczestniczyła w procesie wykonywania wyroków ETPC zarówno na poziomie krajowym, jak i europejskim. Warto podkreślić, że w raportowanym okresie HFPC złożyła kilka komunikacji do Komitetu Ministrów Rady Europy.

Przykładowo, należy wskazać, że takie wystąpienie zostało złożone w sprawie *Mierzejewski przeciwko Polsce*, która dotyczyła przewlekłego tymczasowego aresztowania, co stanowi bezpośrednie naruszenie art. 5 ust. 3 EKPC.

HFPC przedstawiła również swoje stanowisko w sprawie wykonania wyroku w sprawie *Bednarz przeciwko Polsce*, związanej z nadmiernym i nieuzasadnionym użyciem przemocy ze strony policji,

co nie zostało dokładnie zbadane przez organy ścigania w Polsce i stanowiło naruszenie zakazu nieludzkiego lub poniżającego traktowania w zakresie proceduralnym. Kolejna sprawa, którą warto wspomnieć to sprawa *Parol przeciwko Polsce* oraz *Adamkowski przeciwko Polsce*, dotyczące braku skutecznych pouczeń dla stron w trakcie postępowań cywilnych. Fundacja w komunikacji wskazała, że takie pouczenia miały zostać wprowadzone, zgodnie z nowelizacją procedury cywilnej, jednak Ministerstwo Sprawiedliwości wycofało się z tej zmiany w jednej z tzw. tarcz anty kryzysowych.

4.1.5. Przykłady konkretnych spraw precedensowych i rozstrzygnięć

Wyrok w sprawie obywatela Rumunii aresztowanego tymczasowo przez ponad 14 miesięcy

W ramach PSP prowadzona była sprawa o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie w okresie od dnia 16 sierpnia 2017 roku do 4 października 2018 roku. Obywatel Rumunii został tymczasowo aresztowany w Polsce w następstwie czerwonej noty Interpolu. W dniu 2 marca 2020 roku sąd okręgowy zasądził na rzecz pana C. tytułem zadośćuczynienia 126 tysięcy złotych oraz tytułem odszkodowania 118 860 zł. W ustnych motywach sąd stwierdził, iż określając kwotę zadośćuczynienia przychylił się do stanowiska prokuratury. Zdaniem sądu fakt pozostawania przez 14 miesięcy w areszcie śledczym, w którym warunki bytowe są zgodne z polskimi przepisami, nie świadczy o poniesionej przez klienta ponadprzeciętnej krzywdzie. Natomiast określając wysokość odszkodowania, sąd przyjął, że rzeczywista wysokość szkody to nie suma zarobków, którą pan C. mógłby osiągnąć w czasie, w którym był tymczasowo aresztowany, a suma uzyskanych zarobków zmniejszona o koszty życia. Mając to na uwadze sąd wyliczył wysokość odszkodowania na 118 860 zł. Wyrok jest nieprawomocny, obie strony zapowiedziały wniesienie środków odwoławczych.

Pytanie prejudycjalne dot. pojęcia dyskryminacji

W marcu 2020 roku przed Wielką Izbą TSUE odbyła się rozprawa w sprawie pytania prejudycjalnego, która jest prowadzona w ramach Programu Spraw Precedensowych.

Pytanie zadano w sprawie pani Izabelli, która była zatrudniona w jednym z krakowskich szpitali na stanowisku psychologa. Pani Izabella od 2011 roku miała orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. W 2015 roku na wewnętrznej stronie internetowej szpitala ukazała się informacja o przyznaniu specjalnego dodatku pracownikom, którzy dostarczą orzeczenie o niepełnosprawności. Dodatek przyznawany był indywidualnie określonym pracownikom na podstawie decyzji dyrektora szpitala i dotyczył wyłącznie osób, które złożyły orzeczenie o niepełnosprawności po 1 września 2014 roku, niezależnie od daty otrzymania orzeczenia. Pani Izabella nie otrzymała dodatku, ponieważ orzeczenie o stopniu niepełnosprawności złożyła dużo wcześniej.

W trakcie postępowania przed Sądem Okręgowym w Krakowie pełnomocnicy pani Izabelli wskazali, że dla sprawy istotne znaczenie może mieć wykładnia prawa unijnego i wskazali na potrzebę zadania pytania prejudycjalnego do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W efekcie w 2018 roku Sąd Okręgowy w Krakowie zwrócił się do Trybunału z takim pytaniem dotyczącym wykładni pojęcia dyskryminacji. Sąd zapytał, czy różnicowanie przez pracodawcę sytuacji wewnątrz grupy pracowników, wyróżnionej ze względu na cechę chronioną, jest zakazane przez prawo europejskie.

W opinii przedstawionej TSUE Rzecznik Generalny podkreślił precedensowy charakter sprawy i uznał, że Trybunał musi uzupełnić swoją wykładnię prawa UE i doprecyzować, że możliwe jest także stwierdzenie dyskryminacji w ramach grupy osób z niepełnosprawnościami, jako postaci dyskryminacji pośredniej. W przeciwnym razie część pracowników byłaby pozbawiona skutecznej i efektywnej ochrony przed nierównym traktowaniem, którą ma zapewniać prawo UE. Wystarczyłoby, że pracodawca przez fakt niedyskryminowania jednej osoby uwalniałby się od zarzutów dotyczących dyskryminacji pozostałych osób.

Wyrok ETPC w sprawie *Kovesi przeciwko Rumunii*

W maju 2020 roku Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał wyrok w sprawie *Kövesi przeciwko Rumunii*. Stwierdził w nim, że usunięcie skarżącej ze stanowiska naczelnego prokuratora Krajowego Biura Antykorupcyjnego naruszyło art. 6 (prawo do sądu) i 10 (wolność słowa) EKPC.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka składała w tej sprawie opinię *amicus curiae*, w której podkreślono, że sprawna i niezależna prokuratura jest jednym z fundamentów krajowego systemu ochrony praw człowieka.

ETPC przyznał rację skarżącej i stwierdził naruszenie obu przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

W odniesieniu do pierwszego z tych przepisów ETPC przypomniał, że spory dotyczące odwołania urzędnika publicznego z zajmowanego przezeń stanowiska wchodzą w zakres art. 6 EKPC, o ile prawo krajowe wprost nie wyłącza w tym zakresie dostępu do sądu, a takie wyłączenie jest uzasadnione. Trybunał uznał, że w omawianej sprawie prawo rumuńskie nie wykluczało drogi sądowej, a nawet gdyby to czyniło, to byłoby to nieuzasadnione. W tej sytuacji, pozbawienie skarżącej drogi sądowej było niezgodne z art. 6 ust. 1 EKPC. ETPC dostrzegł, że teoretycznie skarżąca mogła zaskarżyć dekret prezydenta do sądu administracyjnego, ale sąd ten miał kompetencje jedynie do kontroli formalnej i nie mógł zbadać zasadności usunięcia skarżącej z urzędu od strony merytorycznej. Co istotne, stwierdzając naruszenie Konwencji, ETPC odwołał się także do rosnącego znaczenia dokumentów Rady Europy i Unii Europejskiej dotyczących konieczności zapewnienia odwoływanym prokuratorom sprawiedliwej procedury.

4.2. Działania monitorujące, upowszechniające i informujące

Równoległe z działaniami o charakterze litygacyjnym w ramach Programu Spraw Precedensowych HFPC starała się aktywnie uczestniczyć w debacie publicznej na ważne społecznie tematy. Jednym z nich jest niewątpliwie kwestia wolności artystycznej, dlatego przedstawiciel HFPC brał udział w sierpniu 2020 roku w dyskusji zorganizowanej w trakcie Malta Festiwal Poznań pt. *Sztuka wobec ideologii*, w trakcie której rozmawiano m.in. na temat zakończonego procesu Fundacji Malta przeciwko Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a także na temat wpływu świata polityki na ograniczanie wolności artystycznej.

W raportowanym okresie HFPC opublikowała ponadto Raport *Być albo nie być* na temat mobbingu i molestowania w instytucjach artystycznych. Był on odpowiedzią na coraz częściej pojawiające się w przestrzeni publicznej informacje o niepokojących praktykach w tych instytucjach i braku odpowiedniej ochrony dla ofiar takich zachowań. W reakcji na pojawiające się doniesienia, wystąpiliśmy

do 143 publicznych instytucji artystycznych w Polsce z wnioskiem o dostęp do informacji publicznej. Pośród nich znalazły się teatry, opery, zespoły pieśni i tańca, orkiestry oraz filharmonie. Celem badania było uzyskanie informacji o skali zjawiska mobbingu, molestowania i molestowania seksualnego w instytucjach artystycznych, a także procedur zapobiegania i reagowania na nie. Obraz wyłaniający się z przeprowadzonej analizy potwierdził, iż obecna sytuacja wymaga niezwykle poważnych działań. Duży niepokój budzi wysoka liczba instytucji artystycznych, które nie wprowadziły żadnych wewnętrznych procedur antymobbingowych bądź antydyskryminacyjnych. W odpowiedzi na luki w procedurach oraz dużą niepewność pracowników przygotowaliśmy szczegółowe i praktyczne materiały o tym, jak zareagować, gdy spotkamy się z sytuacją mobbingu w miejscu pracy.

Jedną z najistotniejszych decyzji mających znaczenie dla polskiego społeczeństwa było orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 roku⁴¹¹¹. Wydanie wyroku wywołało falę wielotysięcznych protestów w całej Polsce. W przestrzeni publicznej formułowane były i są liczne zastrzeżenia co do skuteczności prawnej orzeczenia ze względu na nieprawidłowości w funkcjonowaniu Trybunału Konstytucyjnego. Decyzja ta wymusiła podjęcie wielu działań przez Fundację o charakterze monitoringowym i informującym. W ramach Programu Spraw Precedensowych zwróciliśmy szczególną uwagę na informowanie opinii publicznej o możliwych postępowaniach przed organami międzynarodowymi. W związku z wydaniem wyroku monitorowaliśmy również stanowiska szpitali w całej Polsce na temat tego zagadnienia oraz dostępność do procedur medycznych w praktyce. Z przeprowadzonych analiz wynika, że po wydaniu orzeczenia (ale jeszcze przed jego opublikowaniem) niemal 40% szpitali w Polsce zadeklarowało brak możliwości przeprowadzenia aborcji ze względów embriopatologicznych.

5. Działania w zakresie monitoringu ustawodawczego

W 2020 r. działania programu Monitoring Procesu Legislacyjnego skupiały się na ocenie rozwiązań prawnych przyjmowanych w związku z rozwojem epidemii koronawirusa. W ramach tych działań HFPC przygotowała 4 opinie prawne z uwagami do poszczególnych tarcz antykrzysowych, krytykując wprowadzane tymi ustawami m.in. zmiany w kodeksie karnym czy kodeksie postępowania karnego. Szczegółnej krytyce HFPC poddawała przemyślenie w ustawach związanych z pandemią COVID-19 kontrowersyjnych rozwiązań, niezwiązanych z łagodzeniem sytuacji epidemicznej. W ocenie HFPC ustawy te były wykorzystywane do tego, aby bez konsultacji społecznych, w sposób pośpieszny przyjmować zmiany legislacyjne budzące znaczne wątpliwości prawne. Dodatkowo HFPC opiniowała rozporządzenia wprowadzające ograniczenia związane ze zwalczaniem epidemii, w tym te zakazujące realizowania wolności zgromadzeń.

HFPC brała również udział w pracach nad zmianami prawa wyborczego w obliczu trwającej pandemii. Zabierała głos (za pomocą opinii i stanowisk) względem poszczególnych propozycji obozu rządzącego, krytykując jego zapędy do przeprowadzenia wyborów prezydenckich za wszelką cenę, w sposób niezorganizowany i niegwarantujący tego, że głosowanie będzie miało charakter wolny i rzetelny. Bezpośrednio po wyborach prawnicy HFPC wzięli udział w webinarium poświęconym problematyce protestu wyborczego, a także uruchomili serwis mailingowy, w którym można było uzyskać informacje na temat tego, jak wnieść protest wyborczy.

Łącznie w omawianym okresie HFPC przedstawiła w toku procesu legislacyjnego 12 opinii prawnych. Z okazji Międzynarodowego Dnia Ochrony Praw Dziecka HFPC utworzyła koalicję organizacji

obywatelskich opowiadających się za ratyfikacją przez Polskę III Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Dziecka. Koalicja wystosowała do Senatu RP petycję w tym względzie.

Pandemia COVID-19 ograniczyła do minimum możliwość osobistego udziału w pracach parlamentu. W omawianym okresie prawnicy HFPC kilkakrotnie brali udział w pracach komisji senackich i sejmowych. Mieli także duży wkład w prace Parlamentarnego Zespołu ds. Praworządności, krytycznie oceniając przygotowany przez partie opozycyjne projekt zmian w ustawach sądowych zmierzający do przywrócenia praworządności.

6. Wspólne badania z partnerami w Polsce oraz z partnerami UE dotyczące poszczególnych praw i wolności

6.1. Równe traktowanie na sali sądowej – dostęp osób LGBTI do wymiaru sprawiedliwości

W kwietniu 2020 roku HFPC rozpoczęła projekt *Równe traktowanie na sali sądowej – dostęp osób LGBTI do wymiaru sprawiedliwości* w roli koordynatora. Działanie jest współfinansowane z programu Unii Europejskiej *Prawa, równość i obywatelstwo* i będzie realizowane przez dwa lata. Główne aktywności w ramach projektu obejmują opracowanie kompleksowego szkolenia dla sędziów i innych prawników w zakresie równego traktowania osób LGBTI. Projekt ma na celu podniesienie praktycznej wiedzy na temat międzynarodowych i unijnych standardów ochrony osób LGBTI przed dyskryminacją. Prawnicy dowiedzą się również o specyficznych potrzebach osób LGBTI, które należy uwzględnić w toku czynności procesowych oraz zostaną uwrażliwieni na stereotypy i uprzedzenia dotyczące osób LGBTI.

Do tej pory w ramach projektu zidentyfikowano bariery w dostępie osób LGBTI do wymiaru sprawiedliwości oraz środki zaradcze na te przeszkody. Dokonano również oceny zapotrzebowania na szkolenia z zakresu umiejętności miękkich przydatnych w kontakcie z osobami LGBTI jako stronami postępowań sądowych. Ponadto przygotowano projekty kluczowych punktów szkolenia dla prawników praktyków.

Należy podkreślić, że pandemia COVID-19 miała wpływ na realizację projektu. W związku z pandemią wszystkie spotkania w trakcie realizacji projektu musiały być organizowane w formie online. W najbliższym czasie HFPC będzie musiała podjąć decyzję o formie sześciu szkoleń dla prawników, które powinny zostać przeprowadzone w różnych częściach kraju. Zmiana trybu szkoleń na zdalny będzie wymagała wprowadzenia istotnych zmian w metodologii.

6.2. Defence Rights in Evidentiary Proceedings

W ramach tego projektu HFPC przeprowadziła badanie typu *desk research* poświęcone zagadnieniu nielegalnych dowodów w postępowaniu karnym. Ponadto rozpoczęła pracę nad drugim etapem projektu: przeprowadzeniem wywiadów z sędziami, adwokatami oraz prokuratorami, jak również analizę wyroków sądów karnych poruszających to zagadnienie. HFPC zorganizowała też 28 października 2020 roku webinarium *Nielegalne dowody w postępowaniu karnym* z Wydziałem Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

6.3. Współpraca z Agencją Praw Podstawowych UE

HFPC przeprowadziła badania terenowe dotyczące domniemania niewinności. Ograniczenia związane z pandemią COVID-19 tylko w niewielkim stopniu wpłynęły na to działanie, gdyż możliwe było przeprowadzenie wywiadów telefonicznych.

6.4. Udział w przygotowaniu raportu alternatywnego do raportu rządowego z wykonywania Konwencji o prawach dziecka

W prace nad raportem zaangażowało się 13 organizacji pozarządowych. HFPC wspólnie z UNICEF koordynowała opracowanie dokumentu.

7. Działania na Wschodzie

HFPC z powodzeniem pełniła rolę ośrodka skupiającego obrońców praw człowieka i organizacje pozarządowe z krajów postsowieckich.

Fundacja uruchomiła mechanizmy szybkiego reagowania w sytuacjach kryzysowych, współpracując w nieformalnej sieci z takimi organizacjami, jak Norweski Komitet Helsiński, Frontline Defenders czy Freedom House.

HFPC udzieliła bezpośredniego wsparcia obrońcom praw człowieka z Białorusi, prześladowanym przez władze za udział w pokojowych protestach przeciwko reżimowi Aleksandra Łukaszenki. Fundacja udzieliła również bezpośredniego wsparcia rosyjskim działaczom na rzecz praw człowieka i demokracji, którzy uczestniczyli w kampanii przeciwko przeprowadzeniu w Rosji referendum wprowadzającego poprawki do Konstytucji gwarantujące dalsze trwanie rządów prezydenta Putina. Oprócz tego udzieliłmy bezpośredniego wsparcia ponad 120 obrońcom praw człowieka z Białorusi, Rosji, Kazachstanu, Kirgistanu, Tadżykistanu, Azerbejdżanu i Uzbekistanu w formie pomocy prawnej, czasowego przeniesienia, dotacji na zwiększenie bezpieczeństwa fizycznego i informatycznego organizacji pozarządowych, dotacji na poprawę warunków życia obrońców praw człowieka i członków ich rodzin, dotacji na zakup leków i innych niezbędnych środków w czasie pandemii COVID-19 itp.

Strategię Fundacji w zakresie udzielania doraźnej pomocy obrońcom praw człowieka wspiera polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które wprowadziło specjalną procedurę pomocy w relokacji do Polski zagrożonych obrońców praw człowieka i członków ich rodzin. Jest to szczególnie ważne w czasie pandemii COVID-19, gdy istnieją ograniczenia w przekraczaniu granicy Polski.

W okresie sprawozdawczym szczególną uwagę poświęciliśmy rozwojowi rodzącego się społeczeństwa obywatelskiego w Uzbekistanie. Członkowie HFPC prowadzili szkolenia online z zarządzania projektami dla aktywistów z Uzbekistanu oraz ogłosili nabór wniosków na wsparcie lokalnych inicjatyw i wzmocnienie aktywności nowego pokolenia aktywistów, blogerów i obrońców praw człowieka. Uczestniczyliśmy też w pracach grupy roboczej międzynarodowych organizacji pozarządowych zajmujących się rehabilitacją więźniów politycznych w Uzbekistanie.

Fundacja kontynuowała współpracę z poszczególnymi organizacjami pozarządowymi i obrońcami praw człowieka oraz koalicjami organizacji pozarządowych w Azji Centralnej, na Ukrainie i Białorusi, w szczególności z koalicjami międzysektorowymi na rzecz rozwiązywania konkretnych

problemów dotyczących praw człowieka. W przyszłym roku planujemy zaproponować obrońcom praw człowieka pogłębiony kurs online na temat praw człowieka i działań w interesie publicznym (więcej w punkcie II.3.).

W okresie sprawozdawczym Fundacja rozwijała strategiczny program litygacji w przestrzeni postsowieckiej.

Jednym ze skutecznych instrumentów wykorzystywanych w sądach na poziomie krajowym jest prezentacja *amici curiae*, przedstawiających istotne standardy międzynarodowe i kwestie związane z ich zastosowaniem w konkretnej sytuacji rozpatrywanej przez sąd krajowy. Strategia ta okazała się bardzo skuteczna i HFPC kontynuowała współpracę z Koalicjami przeciwko torturom w Kirgistanie i Tadżykistanie nad strategicznymi sprawami spornymi.

HFPC rozpoczęła również budowanie potencjału ormiańskich adwokatów i prawników organizacji pozarządowych w dziedzinie litygacji strategicznej w ogóle, a w szczególności w zakresie korzystania z *amicus curiae* w sądach krajowych.

Fundacja śledzi również sprawy toczące się przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, które mają ogromne znaczenie dla krajów byłego ZSRR i mogą mieć potencjalnie duży wpływ na rozwój standardów praw człowieka (np. kilka spraw dotyczących ekstradycji za pośrednictwem systemu Interpolu, np. ekstradycji ukraińskich bojowników, którzy walczyli przeciwko tzw. republik donieckiej i ługańskiej do Rosji, azerskiego dziennikarza do Azerbejdżanu, uzbeckiej osoby LGBT do Rosji, świadków Jehowy do Rosji itp.)

Poza wyżej wymienionymi działaniami kontynuowaliśmy prace monitoringowe, rzecznicze i procesowe w ramach projektów dotyczących:

- przestrzegania praw człowieka w związku z konfliktem wojennym w regionie Donbasu na Ukrainie,
- wsparcia dla publicznych komisji monitorujących instytucje penitencjarne w Rosji,
- pokojowych protestów na Białorusi,
- budowania potencjału obrońców praw człowieka z Abchazji.

Dobrym przykładem realizowanych przez HFPC projektów w krajach byłego ZSRR, a także skali koniecznych w związku z pandemią zmian w zakresie i sposobie realizacji zaplanowanych zadań może być projekt: *Action to endure the respect of human rights in the armed conflict zone and on its bordering territories in Donbass, Ukraine*.

Projekt ten jest realizowany we współpracy z trójką partnerów: East SOS, Alternative, EUCCI i obejmuje kilka form działań na rzecz ochrony praw człowieka:

- monitoring praw człowieka (dokumentowanie naruszeń, przestępstw popełnionych od wybuchu konfliktu w 2014 roku oraz dokumentowanie przestrzegania praw człowieka osób żyjących na terenie wschodniej Ukrainy zarówno na obszarze kontrolowanym przez władze Ukrainy, jak i zamieszkujących tereny tzw. DNR i LNR) – przygotowywanie raportów oraz prowadzenie bazy danych,
- działania prawne – udzielanie konsultacji i pomocy prawnej ofiarom naruszeń, działania litygacyjne,
- działania rzecznicze na poziomie krajowym i międzynarodowym,

- współpraca ze środowiskami lokalnymi i aktywistami z regionów, których dotyczy konflikt.

Sytuacja i rozwiązania prawne związane z pandemią COVID-19 miały wpływ na merytoryczny zakres działań w projekcie. Nie tylko problematyka przestrzegania praw człowieka w związku z COVID-19 została włączona w obszar monitoringu, lecz także trzeba było zmienić sposoby kontaktowania się z władzami, społecznościami lokalnymi, a także metody monitoringów i działań rzeczniczych.

W ramach tych działań objęto dodatkowo monitoringiem sposób organizacji przekraczania granic, działanie aplikacji kontrolującej samoizolację, wpływ pandemii na regularność wypłacania emerytur oraz udzielania bezpłatnych porad prawnych. Ukraiński partner przeprowadził ponadto wizyty monitoringowe w placówkach medycznych na terenach podległych Ukrainie. Zebrany materiał dotyczący m.in. aktualnych potrzeb i gotowości na epidemię COVID-19 został przedstawiony w raporcie *Interim results. Stan i potrzeby placówek medycznych w obwodzie ługańskim w kontekście pandemii COVID-19*.

Inaczej trzeba było także zorganizować zaplanowaną wcześniej w projekcie wizytę studyjną dla zagranicznych dziennikarzy. Ze względu na pandemię i związane z nią zamknięcie granic do udziału zostali zaproszeni dziennikarze zagraniczni przebywający już wcześniej w Ukrainie.

Również działania prawne w ramach projektu musiały zostać ograniczone, natomiast część działań rzeczniczych była prowadzona online (szereg spotkań z przedstawicielami Prokuratury Generalnej Ukrainy i lokalnymi prokuratorami odbyło się w takiej formie).

Eksperti HFPC większość zaplanowanych działań własnych także przeprowadzili online (np. wywiady do raportu z wykorzystania dokumentacji dotyczącej naruszeń praw człowieka i prawa humanitarnego w krajowych i międzynarodowych postępowaniach sądowych).

7.1. WATCHDOCS w Białorusi

Mimo antyrządowych protestów w Białorusi, brutalnie pacyfikowanych przez reżim Łukaszenki, ostatecznie w dniach 8–13 grudnia 2020 roku naszym białoruskim partnerom z pozarządowej organizacji Zvyano udało się zorganizować we współpracy z nami 7. edycję festiwalu WATCH DOCS Białoruś.

Mimo problemów z cenzurą i salą projekcyjną (na dzień przed rozpoczęciem organizatorzy musieli zmienić miejsce pokazów) ostatecznie na festiwalu zostało pokazanych 16 filmów – w tym siedem w programie konkursowym.

Ponieważ na Białorusi pandemiczne obostrzenia ograniczają się do zmniejszenia liczby widzów imprez kulturalnych, festiwal odbył się w tradycyjnej, kinowej formule. Projekcjom zorganizowanym w siedzibie niezależnego portalu tut.by towarzyszyły spotkania z reżyserami filmów i działaczami społeczeństwa obywatelskiego. Oprócz tradycyjnych projekcji organizatorzy udostępniają również wszystkim chętnym 10 filmów dokumentalnych online – na białoruskiej platformie VOD – voka.by. Wszystkie projekcje – zarówno kinowe, jak i online – są na festiwalu WATCH DOCS Białoruś bezpłatne. W białoruskim festiwalu w 2020 roku wzięło udział około 1800 widzów.

II. Proces wdrażania planowanych innowacji w celu odpowiedniego reagowania na nowe wyzwania

Kontynuowaliśmy mimo pandemii rozbudowywanie Helsińskiej Inicjatywy dla Praw Człowieka. Celem tego projektu członkowskiego jest wzmacnianie społecznego poparcia dla praw człowieka i bardziej bezpośrednio – dla samej Fundacji. Program, zgodnie z założeniami, pełni trzy podstawowe funkcje:

- fundraisingu wśród indywidualnych darczyńców,
- kształtowania debaty publicznej,
- mobilizacji.

Rozbudowujemy także znacząco projekty okołofestiwalowe, w tym innowacyjną międzynarodową platformę FUTURE DOCS.

1. Helsińska Inicjatywa dla Praw Człowieka

Wybory prezydenckie były głównym tematem, wokół którego koncentrowały się nasze działania w projekcie w 2020 roku. W związku z pandemią władze Polski zaczęły wprowadzać zmiany w organizacji i terminach wyborów zaplanowanych pierwotnie na 10 maja 2020 roku. Niektóre z pomysłów władz stanowiły poważne zagrożenie dla wolnych i demokratycznych wyborów, w związku z czym zrezygnowaliśmy z pierwotnego pomysłu monitorowania wypowiedzi kandydatów na prezydenta i postanowiliśmy przyjrzeć się nieprawidłowościom wyborczym.

Ekspertki HFPC przeprowadzili analizy i przygotowali opinie do pojawiających się rozwiązań dotyczących organizacji wyborów w czasie pandemii. Opracowali również przykłady protestów wyborczych, a następnie wytyczne dotyczące protestów wyborczych i dokumentowania naruszeń, które zostały opublikowane na naszej stronie internetowej oraz w mediach społecznościowych, a także udostępnione członkom Inicjatywy. Zorganizowaliśmy również otwarte dla publiczności webinarium na ten temat (14 i 20 maja). Nieprawidłowości wyborcze były również tematem naszej głównej akcji mobilizacyjnej, którą było zbieranie takich przypadków. W tym celu stworzyliśmy ankietę online na temat doświadczonych problemów z głosowaniem. W [ankiecie wzięło udział 1312 wyborców](#). Najwięcej odpowiedzi dotyczyło głosowania korespondencyjnego – respondenci skarżyli się, że w ogóle nie otrzymali pakietów wyborczych lub otrzymali je zbyt późno, by móc je odesłać do komisji wyborczych na czas.

Korzystając z narzędzia SentiOne do monitoringu internetu, prześledziliśmy również media społecznościowe telewizji publicznej TVP Info pod kątem publikowanych w nich informacji o kandydatach na prezydenta przed II turą wyborów. Monitoring ten wykazał, że ponad 80% wpisów na temat kandydata opozycji miało charakter negatywny.

Kontynuowaliśmy również działania w zakresie przeciwdziałania dezinformacji i *fake newsom*. Obok istniejącej od ubiegłego roku grupy na Facebooku *Prawda czy fake news?* (zajmującej się głównie tematyką wyborczą, migracyjną i LGBT), w marcu założyliśmy kolejną grupę – poświęconą

rozpowszechnianiu fałszywych informacji o koronawirusie. Grupa nosi nazwę #KoronawirusPRAW-DA, jest ogólnodostępna i liczy obecnie 1,2 tys. członków. Działalność ta prowadzona jest wspólnie z kilkoma innymi podmiotami: Demagog, AFP Check, Konkret24, OKO.press oraz Warriors of the Keyboard. Wspólnie z tymi organizacjami partnerskimi zorganizowaliśmy także szkolenie online z zakresu sprawdzania faktów (23 kwietnia).

Członkowie Helsińskiej Inicjatywy Praw Człowieka zostali zaproszeni do udziału i zaangażowania się w szereg akcji i wydarzeń online. Zaprosiliśmy ich m.in. do udziału w serii wydarzeń organizowanych z okazji Dnia Uchodźcy (pokazy filmów, spotkania z uchodźcami, osobami pracującymi na ich rzecz), przyłączenia się do akcji *Dziś Tuleya, jutro Ty* (wsparcie dla sędziego Igora Tuleyi – symbolu walki o niezależne sądownictwo) czy wzięcia udziału w dyskusji on-line na temat praw człowieka na Krymie w czasie pandemii.

2. FUTURE DOCS – europejski projekt dla dokumentalistów i obrońców praw człowieka

W 2020 roku zakończyła się sukcesem trzecia edycja FUTURE DOCS – europejskiej platformy twórczych spotkań obrońców praw człowieka i dokumentalistów. Trzeci, kontynuacyjny warsztat z serii warsztatów został zorganizowany w Pradze, w dniach 7-8 marca 2020 roku, w ramach One World Prague. Uczestnicy i tutorzy pracowali nad rozwojem pomysłów filmowych, które pojawiły się podczas warszawskich warsztatów w grudniu 2019 roku. Dziewięć pomysłów filmowych, które powstały w wyniku spotkań FUTURE DOCS w Warszawie i Pradze, było następnie rozwijanych. Uczestnicy, którzy kontynuowali współpracę nad projektami filmowymi byli wspierani przez tutorów i zespół FUTURE DOCS poprzez konsultacje mailowe i warsztaty prowadzone przez Skype. Trzy z powstających projektów filmowych zostały zaproszone do udziału w CEDOK MARKET (Central European Documentary Market) podczas 60. Krakowskiego Festiwalu Filmowego.

Pandemia COVID-19 spowolniła tempo rozwoju niektórych projektów, ale mimo tych przeszkód wielu uczestnikom warsztatów udało się poczynić znaczące postępy – niektórzy znaleźli producentów, inni odwiedzili miejsca kręcenia swoich filmów lub nagrali wywiady z potencjalnymi bohaterami, a nawet uzyskali częściowe finansowanie. Niektóre z projektów zostały później zawieszono z powodu pandemii, ale otrzymaliśmy w sumie 6 standaryzowanych wniosków w terminie do 30 czerwca 2020 roku o nagrodę FUTURE DOCS Award.

W naszej ocenie, jak również w ocenie opiekunów projektu, oznacza to bardzo wysoki wskaźnik produktywności warsztatów. Jury FUTURE DOCS 2019–2020 podkreśliło wysoką jakość zgłoszonych projektów i postanowiło przyznać nagrodę FUTURE DOCS projektowi filmowemu *The Barrier* Maszy Novikovej, Joakima Demmera i Chiary Minchio o rosyjskich prawnikach zrzeszonych w „Agorze”.

Dzięki zaangażowaniu nieformalnych partnerów projektu przyznane zostały również dwie nagrody niepieniężne: przez Documentary Association of Europe oraz przez DOK Leipzig – jeden z największych festiwali dokumentalnych na świecie.

3. Ożywienie programów edukacji praw człowieka na Wschodzie

W 2021 planujemy zaproponować obrońcom praw człowieka pogłębiony kurs online na temat praw człowieka i działań w interesie publicznym, a w okresie sprawozdawczym rozpoczęliśmy prace nad koncepcją kursu oraz narzędziami i kursami edukacyjnymi online. Planujemy, że kurs nie tylko dostarczy obrońcom praw człowieka wiedzy o standardach i tradycyjnych rodzajach działań w obronie praw człowieka (monitoring, edukacja, działania prawne), lecz także da im możliwość wymiany doświadczeń i zanurzenia się w świecie nowych idei w sferze komunikacji strategicznej, kształcenia na odległość, fundraisingu społecznościowego i innych nowoczesnych form działania organizacji pozarządowych.

4. Nowe wyzwania stojące przed prawami człowieka

4.1. Technologia, etyka i prawa człowieka – projekt SIENNA

W 2020 roku kontynuowaliśmy projekt SIENNA (*Stakeholder-informed Ethics for New Technologies with High Socio-Economic and Human Rights Impact*), finansowany przez UE, który zajmuje się kwestiami etycznymi i prawami człowieka w trzech obszarach technologicznych: sztucznej inteligencji i robotyki, technologii ulepszania człowieka i genomiki ludzkiej.

HFPC kierowała m.in. przygotowaniem raportu zawierającego rekomendacje dotyczące zmian, jakie należy wprowadzić w ramach prawnych, aby rozwój i wykorzystanie tych technologii były zgodne z prawami podstawowymi (raport został przekazany Komisji Europejskiej w lipcu 2020 roku). Koordynowaliśmy również wkład projektu w konsultacje społeczne Białej Księgi Komisji Europejskiej w sprawie sztucznej inteligencji, a także wnieśliśmy wkład w odpowiedzi projektu na inne konsultacje społeczne dotyczące regulacji sztucznej inteligencji, dostarczając informacji zwrotnych m.in. dla UNICEF-u i Komisji Prawnej Parlamentu Europejskiego w tym zakresie.

Pandemia COVID-19 wpłynęła przede wszystkim na organizację warsztatów i seminariów zaplanowanych w ramach projektu. Żadne z zaplanowanych wydarzeń nie zostało jednak odwołane – zamiast spotkań osobistych zorganizowano je online. W 2020 roku w trzech webinarium zorganizowanych w ramach projektu wygłosiliśmy prezentacje na temat prawnych aspektów badanych technologii.

4.2. Projekt realizowany we współpracy z Clifford Chance *Nowe technologie = nowe prawo. Przepisy proceduralne na miarę naszych czasów czy zagrożenie dla praw człowieka?*

Nowe technologie wkraczają w każdą sferę naszego życia. Ich wpływ widoczny jest w różnych aspektach funkcjonowania nauki, edukacji, medycyny, biznesu i procesów komunikacyjnych. Wraz ze zwiększaniem zakresu ich zastosowania rodzą się coraz nowe pytania nie tylko o szanse, jakie

za sobą niosą, ale również zagrożenia, które mogą powodować. To sprawia, że stają się one przedmiotem ożywionych dyskusji i debat obrońców praw człowieka.

Coraz częściej pojawiają się pomysły na szersze wykorzystywanie nowych technologii w wymiarze sprawiedliwości. Ich stosowanie w sądownictwie ma na celu poprawę wydajności i jakości wymiaru sprawiedliwości, ale również zwiększenie jego dostępności dla grup wykluczonych. Wdrażanie nowych technologii musi być dokonywane w sposób odpowiedzialny, z poszanowaniem praw określonych w międzynarodowych aktach prawnych, jak również podstawowych zasad wynikających z krajowego porządku prawnego.

Z tego powodu od czerwca 2020 roku HFPC realizuje projekt *Nowe technologie = nowe prawo. Przepisy proceduralne na miarę naszych czasów czy zagrożenie dla praw człowieka?*. Jego znaczenie okazało się szczególnie ze względu na pandemię i wprowadzane w związku z nią ograniczenia, a także zmiany funkcjonowania sądów, kancelarii prawnych, urzędów i organów państwowych.

W ramach projektu 20 października 2020 roku rozpoczęliśmy cykl debat od spotkania *Wyzwania czasu pandemii a przyszłość sądownictwa*. Rozmowa poświęcona była wykorzystywaniu nowych technologii w sądach, ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń w okresie epidemii koronawirusa. Nacisk został położony na praktyczne uwagi i obserwacje. Istotne było dla nas poznanie zdania praktyków, tj. sędziów, adwokatów, radców prawnych na temat tego, w jaki sposób nowe technologie wpływają na ich pracę: w jakim zakresie ją usprawniają, w jakim przeszkadzają oraz w jakich obszarach ich brakuje i należałoby poszerzyć cyfryzację wymiaru sprawiedliwości.

Punktem wyjścia była epidemia koronawirusa i wyzwania oraz zmiany, które były i są jej konsekwencją, ale w trakcie debaty poruszaliśmy także i przypadki wykorzystywania nowych technologii niezwiązane z epidemią, aby określić kierunki możliwych zmian w przyszłości.

III. Działania mające na celu przeciwstawienie się demontażowi rządów prawa w regionie

Fundacja Helsińska kontynuowała swoją rolę :

- niezależnego obserwatora, wydając m.in. kompleksowe raporty na temat zmian w sytuacji sądownictwa, a także monitorując sprawy sądowe uczestników protestów ulicznych, którym postawiono zarzuty karne,
- wiodącego rzecznika rządów prawa i praw człowieka w Polsce na arenie międzynarodowej (UE, Rada Europy, USA i ONZ),
- wiodącego litygatora przed ETPC w polskich sprawach dotyczących niezawisłości sądów (występując w charakterze *amicus curiae*),
- uczestnika dyskusji na temat planów przyszłego procesu przywracania rządów prawa,
- aktywnego partnera innych podmiotów pozarządowych dążących do obrony praworządności i konstytucyjnej demokracji w Polsce.

HFPC rozwijała swoje działania rzecznicze, koncentrując się głównie na niezależności sądownictwa, praworządności i kurczącej się przestrzeni społeczeństwa obywatelskiego.

Jednym z głównych tematów podejmowanych przez HFPC była potrzeba pełnego wdrożenia wiążących orzeczeń sądowych. W tej sferze nie tylko wyroki sądów krajowych i TSUE znalazły się w centrum uwagi Fundacji, lecz także oczekujące jeszcze na wykonanie wyroki ETPC.

1. Międzynarodowe działania rzecznicze

1.1. Rzecznictwo międzynarodowe

W 2020 roku HFPC kontynuowała realizację strategii rzecznictwa międzynarodowego w zakresie kryzysu rządów prawa i sytuacji praw człowieka w Polsce. Główne działania obejmowały:

- rezolucję Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, która uruchomiła procedurę monitoringu wobec Polski,
- współpracę z Komisją LIBE Parlamentu Europejskiego nad rezolucją w sprawie Polski. Rezolucja dokumentowała systemowe naruszenia ochrony praw człowieka w Polsce i wzywała Radę do wszczęcia procedury z art. 7 Traktatu o Unii Europejskiej.
- współpracę z ambasadą Niemiec w związku z prezydencją Niemiec w Radzie Europejskiej.

Pandemia COVID-19 oraz ograniczenia w wyjazdach zagranicznych znacząco wpłynęły na liczbę regularnych wizyt rzeczniczych. Do 2020 roku pracownicy HFPC spotykali się z interesariuszami Unii Europejskiej i Rady Europy na regularnych spotkaniach i briefingach. Od marca 2020 roku działania te odbywały się w formule *online*. Chociaż HFPC udało się dotrzeć z najważniejszymi przesłaniami do kluczowych interesariuszy, to jednak brak regularnych kontaktów osobistych wpłynął na regularność i zakres przekazywanych briefingów i informacji.

2. Litygator przed ETPC

W 2020 roku HFPC angażowała się nie tylko w sprawy polskie, w tym również sprawy przeciwko Polsce wytaczane przez osoby poszukujące w niej schronienia, lecz także postępowania, których wynik może w przyszłości mieć znaczenie dla systemu praw człowieka w Europie. W szczególności dotyczyło to prawa do rzetelnego postępowania.

Szerzej o prowadzonych sprawach oraz działaniach podejmowanych przez HFPC m.in. przed Komitetem Ministrów Rady Europy napisaliśmy w pkt. 1.3 i 1.4. tego raportu, wskazując działania Programu Spraw Precedensowych oraz Programu Interwencji Prawnej w jego części poświęconej sprawom cudzoziemców (zwłaszcza osób starających się o status uchodźcy).

3. HFPC jako aktywny partner innych organizacji w działaniach na rzecz obrony praworządności i konstytucyjnej demokracji w Polsce i Europie

HFPC pozostaje bliskim partnerem roboczym instytucji międzynarodowych i regionalnych oraz organizacji pozarządowych.

HFPC wraz z Komitetami Helsińskimi na Węgrzech i w Rumunii realizuje projekt mający na celu wzmocnienie zdolności rzeczniczych organizacji społeczeństwa obywatelskiego w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. W ramach projektu przewidziano zarówno działania online, jak i offline. Dotychczas HFPC i jej partnerzy przygotowali się do przeprowadzenia większości działań online, w tym seminariów i webinarów dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego (CSO) w swoich krajach i w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Jednocześnie działania offline, w tym podróże do stolic i instytucji UE, zostały wstrzymane do czasu ustabilizowania się sytuacji pandemicznej.

Ograniczenia związane z pandemią znacząco wpłynęły na inny projekt realizowany przez HFPC we współpracy z American Bar Association. Projekt ten polega na monitorowaniu postępowań dyscyplinarnych wobec sędziów. Ponieważ sądy dyscyplinarne nie działały w pełnym zakresie od marca 2020 roku, liczba obserwowanych procesów spadła.

Uczestniczymy w pracach powstałego (z naszym udziałem) Komitetu Obrony Sprawiedliwości KOS. Nieformalna platforma skupiała pod koniec 2020 roku 12 organizacji pozarządowych (sędziowskich, prokuratorskich, adwokackich i obywatelskich) stawiających sobie za cel obronę praworządności oraz represjonowanych przedstawicieli zawodów prawniczych.

HFPC uczestniczyła także w pracy innych porozumień organizacji pozarządowych powstałych dla rozwiązania zaistniałych problemów bądź wsparcia prodemokratycznych procesów, takich jak Obywatele dla wyborów, czy NGO kryzysowa sytuacja.

IV. Konieczne i wymuszone COVID-19 zmiany instytucjonalne

Ograniczenia w możliwości zdobycia środków na koszty instytucjonalne fundacji wsparte długim doświadczeniem pracy w systemie hybrydowym (wymuszonym zarówno przez *lockdown* jak i przez remont budynku) skłoniły nas do poszukiwania źródeł oszczędności.

Analizując nowe doświadczenia w organizacji pracy poszczególnych zespołów fundacji, oceniliśmy, iż możemy zorganizować pracę w siedzibie o połowę mniejszej niż dotychczasowa nawet po ustaniu pandemii. Pozyskaliśmy tego typu lokal (władze dzielnicy podjęły już stosowną uchwałę dotyczącą zmiany lokalu). Pozwoli nam to na oszczędności we wszystkich kolejnych latach wg. cen na rok bieżący o ok. 120 000 zł. Stanowi to znaczące obniżenie kosztów instytucjonalnych Fundacji, choć niewątpliwie niewystarczające. Jednocześnie nowocześniejsze urządzenie sieci komputerowej pozwoli nam na sprawniejsze realizowanie w sposób zdalny projektów skierowanych do odbiorców zarówno w kraju, jak i za granicą.

Zmiana biura nie tylko przyczyni się do oszczędności związanych z samym czynszem, ale również pozwoli na ograniczenie wysokich kosztów związanych z utrzymaniem ochrony i konserwacji lokalu (jakiej ze względu na stan techniczny wymagało dotychczasowe biuro przy ulicy Zgoda). Ponadto pomimo częściowego przejścia na pracę zdalną, biuro pozwoli nam na utrzymanie regularnych kontaktów i więzi zespołu, koordynację prac, a co za tym idzie – dalszą realizację naszej misji. Pomimo zmniejszenia przestrzeni biurowej w nowej lokalizacji znajdzie się przestrzeń dla ok. 15 praktykantów, czyli studentów, którzy są ważnym elementem naszej działalności i długoterminowo wspierają zespół Fundacji. W nowym lokalu znajdzie się też przyjazna przestrzeń (na parterze) do przyjmowania klientów, co wpisuje się w wieloletnie doświadczenia HFPC w udzielaniu bezpośredniej pomocy prawnej.

HELŚIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
ul. Wiejska 16
00-490 Warszawa

@hfhrpl
www.hfhr.pl
